

## ДОКУМЕНТИ О ПАРТИЗАНСКО-УСТАШКИМ ПРЕГОВОРИМА 1943. ГОДИНЕ

Мирјана Зорић\*

Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Овај рад, заједно са документима која су представљени интегрално у другом делу текста,<sup>1</sup> бави се припремама политичких преговора између владе Независне државе Хрватске и Врховног штаба НОВ и ПОЈ, који су требали да отпочну у јануару 1943. године. У то време (пред почетак непријатељске операције „Вајс“, познате и под коллоквијалним називом – Битка на Неретви), Врховни штаб је заједно са Главном оперативном групом дивизија боравио на простору западне и централне Босне, у срцу Независне Државе Хрватске, где су партизани крајем 1942. године образовали велику слободну територију, у литератури познату под називом „Бихаћка република“. Ово је један од првих радова у историографији у којем се расправља о партизанско-усташким преговорима у Другом светском рату, дакле, о теми о којој се, као и о партизанско-немачким преговорима, деценијама после рата у Југославији ћутало.

Кључне речи: *Југославија, Други светски рат, партизани, усташе, преговори*

## Увод

Док савремена историографија последњих деценија увелико руши табуе о партизанско-немачкој „колаборацији“ у време мартовских преговора (о примирју) 1943. године,<sup>2</sup> о партизанско-усташким контактима, па и борбеној сарадњи

\* Ван. проф. др Мирјана Зорић предаје Војну историју на Војној академији.

<sup>1</sup> Оригинали докумената, који су у интегралној форми представљени у прилогу овог текста, чувају се у Војном архиву у Београду, у фондовима НДХ (Независне Државе Хрватске) и НОВЈ (Народно-ослободилачке војске Југославије).

<sup>2</sup> Партизанско-немачки преговори отпочели су крајем 1942. године и најпре су вођени ради размене заробљеника. Међутим, преговори о примирју између партизанске делегације и немачке стране, који су вођени у марту 1943. године (11. марта у Горњем Вакуфу, средином марта у Сарајеву и крајем марта у Загребу), имали су изразито политичку конотацију. Наиме, иницијатива за те преговоре потекла је од Врховног штаба НОВ и ПОЈ почетком марта 1943. године, а они су били мотивисани настојањем да се Немци приволе на прекид операција у долини Неретве, како би се спасла партизанска групација (Главна оперативна група дивизија) и велики број рањеника од уништења на десној обали реке (у Прозорској котлини) и омогућило њихово пребацивање у источну Херцеговину. У загребачким преговорима, крајем марта 1943. године, партизанска страна хтела је да обезбеди трајније примирје са Немцима и услове за безбедније пребацивање ГОГ дивизија и Врховног штаба ка југоистоку земље, пре свега ка Црној Гори и Санџаку, не пријављујући Немцима (како пише Милован Ђилас, један од преговарача) да је Србија партизанима била главно одређиште.

(која је била евидентна у појединим фазама рата),<sup>3</sup> још увек нема трагова у историјској литератури. Иако је време политичког опортунитета и идеолошких шематизама у историографији, надамо се, одавно за нама, стање и очуваност архивске грађе, њена несређеност, расутост, па чак и недоступност, као и чињеница да су још живи поједини актери ратних збивања, представљају објективно и даље велику препреку историчарима који се баве Другим светским ратом у Југославији.<sup>4</sup>

Истражујући темељито архивску грађу НДХ и изворе партизанске провенијенције (највиших органа и јединица НОВЈ) у Војном архиву у Београду, пружила нам се заиста ретка прилика да пронађемо корпус докумената – писама која су у јануару 1943. године међусобно разменили Врховни штаб НОВ и ПОЈ, Штаб IV оперативне зоне НОВ и ПОЈ и адвокат Иво Столић из Сиња, а која су била у функцији припрема преговора између Врховног штаба и хрватске (усташке) владе. Партизанска страна их је, као и у случају са Немцима, правдала потребом за разменом заробљеника,<sup>5</sup> док је хрватска делегација, коју је на преговоре са партизанима послао

<sup>3</sup> Немачки документи, поред осталог (види: Иван Авакумовић, *Михаиловић према немачким документима*, Лондон 1969, стр. 44–46), откривају да су партизани (делови Прве и Друге пролетерске бригаде) и усташе током фебруара, марта и априла 1942. године извели низ напада на Дангићеве четнике у источној Босни. Партизанско-усташка борбена сарадња против четника у источној Босни била је добро позната Немцима и они су је забележили у неколико војних извештаја из тог периода. Неке од њих потписао је сам генерал Бадер, главномкомандујући немачких, усташких и домобранских снага у Босни. У десетодневном извештају који је 20. марта 1942. поднео команди Југоистока, Бадер је скренуо пажњу да „између хрватских комуниста, усташа и из Црне Горе наступајућих делова пролетерске бригаде изгледа да је постигнут споразум по коме се ове групе не боре једне против других“. Једанаест дана касније, он је јављао да се „усташе, домаћи партизани и на крају наступајуће банде из Црне Горе боре овде (у источној Босни – И. А) раме уз раме против борбених српских снага под Дангићевом командом.“ У априлу 1942. положај четника у источној Босни стално се погоршавао. Они се нису могли одржати у Дрињачи, коју су им усташе преотеле 8. априла. Зато је Бадер 10. априла могао да јави да је „четничка група Дангић јако разбијена у борбама са хрватском војском и усташама, у сарадњи са комунистима...“ Немачки извештај од 17. априла потврдио је вест да „партизани и усташе заједно иду против Дангића“, а 20. априла Бадер је обавештавао претпостављену команду у Солуну да је: „Стање на српско-хрватској граници и даље нејасно и затегнуто, јер се партизани не боре против усташа него само против Дангићевих присталица...“. Тридесетог априла Бадер је јављао да су неуспешни напади на Братунац и Сребреницу показали да „остаци“ Дангићеве „групе“ нису више били у стању да постигну ни локалне успехе. Напротив, један број Дангићевих људи Немци и усташко-домобранске јединице заробили су у самој Босни или приликом покушаја да преко Дрине пређу у Србију, други су се повукли у непроходне планине, одакле су наставили борбу, док су остали налазили решења у невероватно замршеној војној и политичкој ситуацији када је многим у збеговима и шумама било врло тешко да се снају у лавиринту усташа, Немаца, партизана и муслиманских милиција – у примирјима са локалним окупаторским посадама.

<sup>4</sup> Покушај пре неколико година да објавимо овај рад у неким историјским часописима у Београду наишао је на одбијање.

<sup>5</sup> У поменутој преписци наишли смо и на податке који су указивали на планове да се преговара о размени Ј. Францетића, пуковника Усташке војнице и команданта Црне легије, која је остала упамћена по масовним покољима и депортацији Срба из Босне и Херцеговине. Наиме, у једној акцији, 22. децембра 1942. године, партизани су срушили и тешко оштетили авион којим је Ј. Францетић летео за Госпић и присилили га да слети код Слуња, на територију коју су они контролисали. Према једној верзији, Францетића су том приликом партизани убили, а према другој, они су га, заједно са пилотом, заробили живог, али га нису могли одбранити од сељака који су га изболи вилама и рогуљама. Тешко рањен, Францетић је био пребачен у партизанску болницу, где су хирурзи покушали да му спасу живот, како би био замењен за 100 јасеновачких логораша, али у томе нису успели. Францетић је умро 27. децембра 1942. године. Његову смрт усташки режим држао је у тајности до почетка марта 1943. године, да би вест о томе

сам поглавник Анте Павелић, своју мисију тумачила политичким разлозима. Имајући у виду време и збивања на југословенском ратишту почетком 1943. године, када се немачко командовање у јануару месецу припремало за предузимање до тада највеће операције против устаника у Југославији (Операција „Вајс“ на простору Баније, Кордуна, Лике, Босанске крајине и западне Херцеговине), као и однос снага, мотиве и обостране намере зараћених страна, макар и површан увид у преписку која је вођена свега неколико дана пред почетак непријатељске офанзиве указује на политичку позадину планираних преговора. О томе нам довољно јасно говоре телеграм Штаба IV оперативне зоне Хрватске Врховном штабу НОВ и ПОЈ од 18. јануара (док. бр. 2) и претходно писмо адвоката др Иве Столића (који се отворено декларисао као симпатизер партизана) упућено Милићу, секретару КПЈ за Далмацију (док. бр. 3).

Чињеница да је сам Павелић послао делегацију хрватске владе на највишем нивоу и са најширим овлашћењима за вођење преговора, у којима је хрватска страна инсистирала на апсолутној тајности пред Немцима и Италијанима, јасно говори не само о природи будућих преговора, већ и о мотивима хрватских власти да им приступи. Њихова делегација (на високом нивоу, у чијем саставу су били хрватски министар за „обскрбу“, велики жупан из Омиша и један делегат хрватске владе) имала је задатак да успостави везу са партизанима и саопшти им поверљиве податке о планираној немачко-италијанско-хрватској акцији на партизанску слободну територију („Бихаћке републике“) да би се, како се каже у поруци хрватских власти, „на било који начин предусрела ова акција и убијање партизана и хрватске војске“. Полазећи од начела да „држава без народа не вриједи“ (и да је „дошао час да се спасава народ, а не режими и људи“), хрватска делегација није сакривала своју бојазан од преовлађујуће улоге Срба у партизанским редовима, што би српској страни поново обезбедило доминантан утицај у Југославији по завршетку рата.<sup>6</sup> Садржаји наведених докумената сугеришу намеру хрватске стране да се превентивно делује у циљу пацификације наведеног простора и заштите народа, како би се очувао биолошки потенцијал Хрвата (били они партизани или припадници хрватске – усташке и домобранске војске) и на тај начин парирало евентуалној пре-власти Срба у политичким структурама власти послератне Југославије.

---

била званично објављена тек 31. марта, када је прокламована и осмодневна државна жалост у НДХ. Занимљиво је да му је сам Адолф Хитлер посмртно доделио највише немачко војно одликовање – Гвоздени крст. (Види: Божидар Новак, Владо Стопар, Псето Јуре Францетић у рукама народа, *Вјесник јединствене народно-ослободилачке фронте Хрватске*, 1970, стр. 384; Миодраг Зечевић, Документа са сужења Дражи Михаиловићу (Саслушање оптужених), Београд, 2001; Wanda Schindley, Petar Makara, Jase-novac, Proceedings of the First International Conference and Exhibit on the Jasenovac Concentration Camps, October 29–31, 1997, Kingsborough Community College of the City University of New York, Dallas Pub, 1997 str. 139; Никола Рушиновић, Моја сјећања на Хрватску, *Медитор*, 1966, стр. 151–152)

<sup>6</sup> Са прекретницом у Другом светском рату, коју је најавила Црвена армија на Источном фронту после победе у Стаљинградској бици и иницијатива англо-америчких снага у северној Африци, крајем 1942. и почетком 1943. године, немачки Вермахт је изгубио стратегијску иницијативу и прешао у одбрану на свим ратиштима. То је био почетак дефинитивног немачког пораза у рату и логично је да је усташки режим у НДХ, будући свестан чињенице да ће поделити судбину свог немачког савезника у Југославији по завршетку рата, крајем 1942. и почетком 1943. године показивао велики интерес за положај Хрватске и хрватског народа у послератној Југославији.

На основу расположивих извора можемо констатовати да је иницијатива за преговоре са партизанима потекла из владајућих кругова у Загребу још у рану јесен 1942. године, када је (у септембру месецу) логорник Иванко Пољак добио овлашћење Министарства унутрашњих послова НДХ да успостави везу са партизанима на подручју средње Далмације и Босне, анектираним и окупираним од италијанских власти и извести хрватске власти о локацијама, организацији, јачини и намерама партизанских снага на овом простору. Након обављеног посла, Пољак је заједно са својим сарадником Николом Лозовином, 8. октобра 1942, послао детаљан извештај Министарству хрватског домобранства у Загреб, непосредно на руке главару главног стожера, обавештавајући га о преговорима које су они водили са „неким“ партизанским руководиоцима на подручју средње Далмације, међу којима помињу посебно „врховног заповједника“, интелектуалца, по народности Хрвата, који им се представио именом Тито.<sup>7</sup>

Очито је да је ова мисија била у функцији сондирања терена за покушај будућих преговора и нагодби са партизанима који су у јесен 1942. године представљали респектабилан војни фактор у срцу Независне Државе Хрватске. Преписка из јануара 1943. године (коју у овом тексту наводимо) указује на континуитет преговарачких покушаја режима у Загребу који је, упркос измењеним околностима (с обзиром на то да су у току биле немачко-италијанско-хрватске припреме за уништење партизанских снага на Банији, Кордуну, Лици и Босанској крајини у операцији „Вајс“) у односу на свог немачког ментора покушавао да води самосталну политику према заједничком непријатељу. На основу расположиве изворне документације не можемо пратити даљу судбину партизанско-усташких преговора, односно, да ли је дошло до формалног сусрета двеју делегација 23. јануара, како је било најављено Титовим писмима Штабу IV Оперативне зоне, односно, команданту IV Оперативне зоне Вицку Крстуловићу<sup>8</sup> и др Столићу, од 19. јануара 1943. године. У сваком случају, почетак операције „Вајс“ који је уследио већ 20. јануара и њен исход (марта 1943) сугеришу претпоставку да, због повлачења партизанских снага (Главне оперативне групе дивизија) и Врховног штаба ка долини Неретве и Раме, а затим ка источној Херцеговини, Црној Гори и Санџаку, до тог сусрета није ни дошло и да се преговарачка иницијатива хрватских власти у тој фази рата и на тај начин и завршила.

<sup>7</sup> Војни архив, Београд, Фонд НДХ, 65–5-36.

Пред ударом јаким непријатељских снага у пролећној (трећој) офанзиви од априла до јуна 1942. године и услед губитка слободне територије у источној Босни, Санџаку и Црној Гори, група пролетерских и ударних бригада НОВ и ПОЈ на челу са Врховним штабом потражила је спас на простору средње Далмације, западне Босне и западне Херцеговине, где је у јесен исте године успоставила контролу над новом (слободном) територијом, у литератури названом „Бихаћка република“. Управо о тим јединицама и њиховом врховном команданту (Титу) реч је у наведеном извештају.

<sup>8</sup> У Историјском архиву Београда чува се заоставштина Вицка Крстуловића, која је до 2013. године, по захтеву његових синова, недоступна за истраживање. Како је Крстуловић био један од посредника у тој преписци која је текла између хрватских власти и самог Тита, реално је претпоставити да његова заоставштина додатно крије многе занимљиве податке о покушају партизанско-усташког преговарања који ће, надамо се, једнога дана потпуније осветлити ту тематику.

**Препис докумената:**

Документ бр. 1

ВРХОВНИ ШТАБ  
Народно-ослободилачке војске и  
партизанских одреда Југославије  
17.01.1943. године

ШТАБУ IV ОПЕРАТИВНЕ ЗОНЕ<sup>9</sup>

По питању усташких изасланика који су дошли у Ливно ради преговора треба поступити овако: 1) Ако су ови изасланици дошли у Ливно а да нису били примећени од наших јединица на положајима, односно нису се њима јавили, онда те изасланике треба до даљњег задржати. 2) Они не смеју долазити у додир са становништвом на слободној територији, али према њима треба поступати као према парламентарима, ако нису шпијуни.

На њихове предлоге треба одговарати следеће: По првој тачки, да се дође до компромиса између партизана и усташа, односно преда оружје, не може бити никаквог разговора. По другој тачки, Францетић и друге усташе налазе се при Врховној команди као таоци и за сада о размени не може бити разговора. По трећој тачки, по питању сарадње у борби против Италијана, нема никаквих запрека са наше стране да усташе ту борбу започну, јер наша борба је у првом реду усмерена против окупатора, а онда и против оних који окупатора помажу. Против таквих хрватских јединица, које ће се борити против Италијана, односно против окупатора, ма где то било, ми ћемо обуставити непријатељства, јер наша борба има само један циљ а то је – ослобођење наше земље од италијанских, њемачких и других окупаторских освајача и њихових унутрашњих савезника.

Пошто смо сазнали за страшан злочин Њемаца и усташа кога су учинили против становништва и наших бораца у Славонији код Ораховице, т. ј. да су примјенили отровне гасове, то на ово одговарамо следеће: Нас никаква средства не могу застрашити да и даље наставимо нашу борбу. Ми ћемо на таква зверства одговорити таквим снажним ударом и таквим репресалијама против усташа и Њемаца да ће то изненадити и то врло неугодно изненадити ову злочиначку господу, која мисли да могу некажњено вршити своје злочине. Нека буду ова господа увјерени да ово нису наше пуне претње него да ћемо ми то заиста и извршити. Ми смо о примјени таквих отровних гасова код Ораховице одмах изјавили наше савезнике – Совјетски Савез, Енглеску и Америку, равнања ради.

Због тога случаја код Ораховице све досадашње заробљенике усташе и Њемце који се налазе код нас ми сматрамо као таоце, који ће у првом реду осјетити последице горе наведених злочина. Све ово стављамо до знања усташким и њемачким властима.

<sup>9</sup> Војни архив, Београд, Фонд НОВЈ, 1491–5-16.

Смрт фашизму – слобода народу.

П. С. Ово саопштите изасланицима али их немојте пустити прије но што нас известите јер могу у међувремену наступити неки нови моменти.

Врховни командант Н. О.В. и П. О.Ј.  
Тито /својеручни потпис/

Документ бр. 2

Ш Т А Б

Б р з о ј а в

IV Оперативне Зоне  
18.01.1943.

ВРХОВНОМ ШТАБУ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКЕ ВОЈСКЕ  
И ПАРТИЗАНСКИХ ОДРЕДА ЈУГОСЛАВИЈЕ<sup>10</sup>

Данас смо примили допис од Др Иве Смолића из Сиња, човјека који се изјаснио за нас, и с којим су се чланови овога штаба до сада два пута састали. У том допису нам јавља:

1.) Да су га посјетили хрватски министар за прехрану велики жупан из Омиша и накнадно делегат хрватске владе Иванко Пољак с циљем да преко њега ухвате везу са партизанима.

2.) Да му је министар изјавио да по налогу Њемаца предстоји акција против партизана, и то са стране Њемаца, Талијана и хрватске војске.

3.) Да је Павелић министра послао нарочито зато да нађе везу са партизанима, како би се на било који начин предусрела ова акција и убијање партизана и хрватске војске.

Ово преговарање и споразум са партизанима мора бити апсолутно тајно пред Њемцима и Талијанима. Наводно да су стали на становиште да држава без народа не вриједи.

4.) Министар и жупан су изразили своје повјерење према партизанима, само се боје да не би у партизанским редовима Срби преузели вођство, и да би сутрашња Југославија опет дошла под вођство Срба.

5.) На тражење поменутих представника хрватске власти, Др Смолић моли нас да свакако дођемо на састанак с њима.

6.) Наше је мишљење, да би се из опће обавештајних разлога требали одазвати овом позиву.

Молимо хитно Ваше наређење.

Смрт фашизму – слобода народу!

Командант  
Вицко<sup>11</sup>

---

<sup>10</sup> Војни архив, Београд, Фонд НОВЈ/ВШ, 12–1-6.

## Документ бр. 3

Драги друже Милићу!<sup>12</sup>

Јучер је био овдје у Сињу Велики жупан Луетић у пратњи са министром за об-  
скрбу. Позвали су ме к себи обзиром на моје примједбе на задњој конференцији на  
којој сам ја изнио Великом жупану, да ми на тој конференцији Хрвати не можемо  
отворено расправљати о данашњој ситуацији, а он је разумио мене да се је то од-  
носило на присутног колонела.

Ја сам јучер Великом жупану и присутном министру изложио тачно моје поли-  
тичко гледање као Хрвата и то баш онако како сам га ја у прогласу изнио само мно-  
го јаче. Они су се сложили самном само ми је министар примјетио да се боје да и у  
партизанским одредима Срби преузму водство и да та сутрашња Југославија опет  
буде под водством Срба.

Он ми је изјавио т. ј. министар слиједеће: да предстоји по налогу Њемаца акција про-  
тив партизана и то са стране Њемаца, Талијана и хрватске војске. Да га је Павелић по-  
слао изричито зато, да нађе везу са партизанима и да би се на било који начин предусре-  
ла ова акција и убијање партизана и хрватске војске, те да му је Павелић дао најшира  
овлашћења. Ово преговарање и споразум са партизанима да мора бити апсолутна тајна  
пред Њемцима и Талијанима, а то све зато да се народ спаси. Он је замолио мене да би  
им ја помогао у овој помирљивој акцији те ми је изјавио да ми даје сва овлашћења и  
средства на располагање. Ја сам прихватио те смо остали на томе да дођемо у Омиш  
код Великог жупана да примим конкретне предлоге. Стоје на становишту, да што ће нам  
и држава без народа те да је дошао час да се спасава народ а не режими и људи.

Говорио сам са бившим логорником Иванком Пољаком те ме је замолио, да  
безувјетно и најскорије уприличим састанак између тебе, Вице и Павла с њим на  
који би и ја дошао, па Те ја молим да ти то хитно одредиш обзиром на саму ствар и  
важност догађаја који имају слиједити. Ја сам чуо неке њихове предлоге, који мени  
изгледају искрени и колосални, а те ћу Ти ја усмено горе реферирати.

Драго ми је и необично сам сретан, да моја акција политичка има неког успјеха  
и да сам ја с мојим политичким гледањем код правих и честитих Хрвата успио. На-  
гласили су ми нарочито да ово мора остати тајна пред Талијанима и Њемцима а и  
пред фратрима. Молим Те да и у твојим редовима ово остане познато само нају-  
жим и најважнијим сарадницима.

Такођер јучер је дошао у Сињ и талијански генерал, а мисли се да је дошао баш у  
погледу акције коју имају предузети против партизана и то на секторима Мућ и Врлика.

На задње писмо још нисам добио одговора пак Те молим јави ми дали си примио.

У погледу свега горњега јави ми најхитније, те одреди ми тачно дан, сат и мје-  
сто састанка.-

Уз поздрав

Смрт Фашизму – Слобода Народу!

И. С.<sup>13</sup>

<sup>11</sup> Вицко Крстуловић је био командант IV оперативне зоне Хрватске.

<sup>12</sup> Писмо је упућено секретару КПЈ за Далмацију (у питању је највероватније Макс Баће). Није  
датирано, али се на основу поређења са другим документима може закључити да је упућено пре 18.  
јануара 1943. године. (Војни архив, Београд, Фонд НОВЈ, 1491–5-21)

Документ бр. 4

Б р з о ј а в<sup>14</sup>

Штабу IV. Оперативне Зоне

Састанак са делегатима хрватске владе са Иванком Пољаком и друговима за 23. I 1943. у 10 часова на Вагну.

У циљу прихвата и дочека делегата из Сиња упутите једно одељење поузданих партизана са одговорним партијцем.

Овим друговима ставите до знања да се ради о размени али да о томе не говоре ништа.

Преговоре са делегатима у Ливну одгодити.

Наши делегати Ђидо и Влатко стижу кроз три дана.

Најхитније обавијестите Сињ.

Смрт Фашизму-Слобода Народу!

Т И Т О

Документ бр. 5

Доктору Смолићу<sup>15</sup>  
С И Њ

Састанак којег тражите нека буде 23. I ове године у селу Врпоље, на цести Триљ - Аржано.

Наши ће другови бити обавештени да долазе делегати хрватске власти у сврху преговора за размену. Пред њима ће вам ово писмо служити као пропусница. Могуће је да ће Вас неко од нас дочекати.

Будући да се ради о важној размени, коју смо ми озбиљно схватили, било би потребно да са господином Иванком Пољак дођу и она лица са којима сте Ви о размени разговарали. Схватите да ми овакве састанке нећемо моћи често уговарати.

19. сижечња 1943.

Поздравља Вас (без потписа).

С Ф С Н

---

<sup>13</sup> Иницијали (Иво Смолић) својеручно исписани.

<sup>14</sup> Војни архив, Београд, Фонд НОВЈ, 1491-23/7-1.

<sup>15</sup> Војни архив, Београд, Фонд НОВЈ, 1491-5-21.



## Литература:

1. Авакумовић, И.: *Михаиловић према немачким документима*, Лондон, 1969, стр. 44–46.
2. Новак, Б., Стопар, В.: „Псето Јуре Францетић у рукама народа“, *Вјесник јединствене народно-ослободилачке фронте Хрватске*, 1970, стр. 384.
3. Зечевић, М.: *Документа са суђења Дражи Михаиловићу (Саслушање оптужених)*, Београд, 2001.
4. Schindley, W., Makara, P.: *Proceedings of the First International Conference and Exhibit on the Jasenovac Concentration Camps*, October 29–31, 1997, Kingsborough Community.
5. College of the City University of New York, Dallas, 1997, str. 139.
6. Рушиновић, Н.: *Моја сјећања на Хрватску*, Медитор, 1966, стр. 151–152.
7. Фонд НДХ, 65–5–36, Војни архив, Београд.
8. Фонд НОВЈ, 1491–5–16, Војни архив, Београд.
9. Фонд НОВЈ, 1491–5–21, Војни архив, Београд.
10. Фонд НОВЈ, 1491–23/7–1, Војни архив, Београд.
11. Фонд НОВЈ/ВШ, 12–1–6, Војни архив, Београд.